

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ МОЛОДІ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

THE HEALTHCARE OF YOUTH AS A PREREQUISITE OF ACHIEVING THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE

У статті визначено, що освіта є передумовою та водночас пріоритетним засобом досягнення сталого розвитку, має вирішальне значення для забезпечення інформованості з питань здоров'язбереження молоді. Доведено, що стан здоров'я населення та демографічні показники значною мірою залежать від показників економічного розвитку країни. З огляду на це порівняно основні показники економічного розвитку України з іншими розвиненими країнами та визначено їх залежність. Вивчено проблеми охорони та зміцнення здоров'я молоді. Встановлено, що сталий розвиток суспільства є безперервним процесом та має охоплювати розширення змісту знань, формування спеціальних навичок, життєвих позицій і цінностей щодо здорового способу життя. Автором описано освітню систему з формування у студентів здоров'язбережувальної компетентності, що містить такі взаємопов'язані структурно-функціональні елементи: цілі освітньої системи, професорсько-викладацький склад, інформаційна забезпеченість навчання, засоби педагогічної комунікації, контингент студентів, оцінювальний компонент.

Ключові слова: сталий розвиток, здоров'язбереження, здоровий спосіб життя, здоров'язбережувальна діяльність, здоров'язбережувальна компетентність.

В статье определено, что образование является предпосылкой и одновременно приоритетным средством достижения устойчивого развития, имеет решающее значение для обеспечения информированности по вопросам здоровьесбережения молодежи. Доказано, что состояние здоровья населения и демографические показатели в значительной степени зависят от показателей экономического развития страны. С учетом этого проведено сравнение основных показателей экономического развития Украины с другими развитыми странами, и определена их зависимость. Изучены проблемы охраны и укрепления здоровья молодежи. Установлено, что устойчивое развитие общества является непрерывным процессом и должно включать расширение содержания знаний, формирование специальных навыков, жизненных позиций и ценностей относительно здорового образа

жизни. Автором описана образовательная система формирования у студентов здоровьесберегающей компетентности, которая содержит следующие взаимосвязанные структурно-функциональные элементы: цели образовательной системы, профессорско-преподавательский состав, информационная обеспеченность обучения, средства педагогической коммуникации, контингент студентов, оценочный компонент.

Ключевые слова: устойчивое развитие, здоровьесбережение, здоровый образ жизни, здоровьесберегающая деятельность, здоровьесберегающая компетентность.

The article states that education is a prerequisite and at the same time a priority way for achieving sustainable development, it is decisive for providing awareness about healthcare of young people. The author proves that the state of the population health and demographic indicators in general depend on indicators of economic development of the country. Accordingly, the comparison of the main indicators of economic development of Ukraine with other developed countries is made and their dependence is determined. The problems of protection and strengthening of youth health are studied. It has been established that sustainable development of society is a continuous process and should include the expansion of knowledge, the formation of special skills, life positions and values about a healthy lifestyle. The decisive role in carrying out preventive measures, forming the healthcare competence and the need of students' healthy lifestyle belongs to the educational institutions of the country. The health strengthening should become the content of the pedagogical practice, the heart of modern education. Thus not only the content of education, but also the content of training, and educational technologies should have a healthcare nature. The author describes the educational system of forming the students' healthcare competence, which contains such interconnected structural and functional elements as objectives of the educational system, professorial teaching staff, informative provision of training, means of pedagogical communication, student contingent and assessment criteria.

Key words: sustainable development, healthcare, healthy lifestyle, healthcare activity, healthcare competence.

УДК 378.147:377.8

Самусь Т.В.,
канд. пед. наук,
старший викладач кафедри
професійної освіти та технологій
сільськогосподарського виробництва
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

Постановка проблеми. Перехід України до сталого розвитку має на меті припинення деградації природних екосистем і забезпечення високого рівня та якості життя нинішнього і майбутніх поколінь [4, с. 43].

У доповіді програми розвитку ООН (ПРООН) «Сталий розвиток і рівність можливостей: краще майбутнє для всіх» визначено сучасні світові стратегічні тенденції політики сталого розвитку в соціальній сфері, наголошено на нерозривності взаємозв'язку між сталістю й основними питан-

нями рівності можливостей щодо продуктивної зайнятості, освіти, охорони здоров'я тощо [3]. Деградація довкілля посилює нерівність через несприятливий вплив на фізичний і духовний стан людини. У свою чергу, нерівність людського розвитку посилює екологічну деградацію, зокрема, внаслідок несформованості в суспільстві відповідних моральних і етичних настанов.

Освіта є передумовою та водночас пріоритетним засобом сталого розвитку держави. Освіта, професійна підготовка та підвищення інформованості

населення мають бути процесами, за допомогою яких людина і суспільство можуть сповна розкрити свій потенціал. Саме вони мають вирішальне значення для забезпечення інформованості з питань екології та охорони здоров'я, формування цінностей, прищеплення навичок і заохочення поведінки, сумісної зі сталим розвитком.

Сучасною світовою стратегічною тенденцією є становлення динамічної концепції освіти в інтересах сталого розвитку, яка виходить за межі традиційної екологічної освіти. З огляду на це сталий розвиток суспільства розуміємо як безперервний освітній процес, що передбачає розширення змісту знань, формування спеціальних навичок, життєвих позицій і цінностей щодо здорового способу життя. Це потребує перенесення акцентів із методів, орієнтованих лише на передавання інформації, на більш широке впровадження активних методів навчання, багатосторонній і міждисциплінарний аналіз ситуацій реального життя (позитивний досвід).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Нормативно-правові акти України в галузі освіти, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Національна доктрина розвитку освіти в Україні, низка державних галузевих програм, Концепція екологічної освіти в Україні відображають та містять обґрунтування теоретико-методологічних засад становлення системи екологічної освіти, її пріоритетні завдання. Реформи останніх років позначені запровадженням нових стандартів освіти, формуванням нормативної бази, що регламентує порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності з урахуванням світового досвіду.

Проте глибина освітніх реформ, якість і ефективність роботи закладів вищої освіти (ЗВО) і установ не можуть повною мірою задовольнити сучасні потреби особистості й суспільства. Негативним аспектом є несформованість інституційного забезпечення для впровадження концепції освіти в інтересах сталого розвитку в практику, зокрема не розроблено національний план дій та не створено спеціальний регулювальний орган.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні залежності показників економічного розвитку України від стану здоров'я населення

порівняно з іншими державами; вивченні проблеми охорони та зміцнення здоров'я молоді; висвітленні системи формування здоров'язбережувальної компетентності студентів ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Спробуємо довести залежність стану здоров'я населення та демографічних показників від показників економічного розвитку країни. Із цією метою порівняємо основні показники економічного розвитку, стану здоров'я населення та демографічні дані України з іншими розвиненими країнами. Так, динаміка зростання ВВП США, Японії, Німеччини та Польщі є позитивною, за винятком 2014–2015 рр. Світові економічні центри демонструють спад безробіття. Наприклад, за 2017 р. в Японії він знизився на 0,2% до 4,9%, а в Німеччині – на 1,1% до 6,0%. Аналіз динаміки ВВП України показує, що періоди зростання чергуються з періодами скорочення. Окрім того, з наведених даних можна зробити висновок, що різке падіння ВВП призводить до різкого зростання безробіття. Це свідчить про нестабільність економічної ситуації в Україні.

Показники середньої очікуваної тривалості життя людини в Україні (за даними Державної служби статистики України та Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ)) набагато гірші за показники інших країн Європи: в Польщі середня очікувана тривалість життя – 76 років (чоловіки – 72 роки, жінки – 81 рік), у Німеччині – 81 рік (чоловіки – 78 років, жінки – 83 роки), в Японії – 83 роки (чоловіки – 79 років, жінки – 86 років) [6].

Сьогодні простежується тенденція зростання кількості вперше зареєстрованих випадків захворювань. Якщо в 1995 р. на 100 тис. населення захворювання становили 63 474, то в 2017 р. – 72 401. Різко збільшилися показники хвороб системи кровообігу (майже вдвічі), сечостатевої системи. Зберігається складна епідемічна ситуація щодо захворюваності на туберкульоз та ВІЛ/СНІД.

Україна за темпами поширення ВІЛ/СНІДу посідає одне з перших місць у східноєвропейському регіоні. Відзначимо, що в Україні статистичні дані щодо захворюваності населення на ВІЛ/СНІД, туберкульоз, вірусний гепатит, професійні захворювання тощо не відображають фактичні масштаби ураженості населення зазначеними соціально небезпечними захворюваннями. Певною мірою це

Таблиця 1

Значення індексу безпеки життя в окремих країнах світу

Ранг	Країна	Компонент безпеки життя	Екологічний баланс	Глобальні хвороби	Державна нестабільність
13	США	1,368	0,244	0,634	0,619
20	Німеччина	1,315	0,296	0,642	0,569
23	Японія	1,281	0,244	0,632	0,146
38	Польща	1,226	0,361	0,639	0,613
65	Україна	1,152	0,438	0,620	0,128

свідчить про незацікавленість населення у власному здоров'ї, недостатню якість надання медичної допомоги, майже повну відсутність контролю за станом здоров'я населення з боку держави.

Рівень стабільності та безпеки країни можна оцінити за допомогою компонента безпеки життя як складової частини індексу сталого розвитку, який є інтегрованою оцінкою, що враховує сумарний вплив сукупності глобальних загроз на сталий розвиток країн світу. Як бачимо з таблиці 1, усі держави-лідери належать до кластера з дуже високими значеннями індексу сталого розвитку [1].

Аналізуючи Україну за схильністю до глобальних загроз, бачимо, що індекс безпеки життя людей низький. Для порівняння: у США цей показник дорівнює 1,368, Німеччині – 1,315, Японії – 1,281, Польщі – 1,226, тоді як в Україні – лише 1,152. Найнебезпечнішими загрозами залишаються: один із найвищих у світі рівень поширення глобальних хвороб, особливо СНІДу й туберкульозу; високий рівень державної нестабільності.

Для досягнення рівня розвинутої країни Україні необхідно ефективно використовувати свій економічний потенціал. Аналіз зазначених показників підтвердив, що наша держава потребує термінового прийняття нормативно-правових рішень з оперттям на наукові дослідження у сфері поліпшення стану здоров'я населення та демографічної ситуації в цілому.

Пріоритетними напрямками імплементації засад сталості в освіті мають стати поширення та пропагування навичок здорового способу життя, формування усвідомленої відповідальності громади та конкретної людини за збереження і поліпшення власного здоров'я та здоров'я оточення. У формуванні стратегічного потенціалу у сфері здоров'язбереження в Україні пріоритетну увагу має бути приділено проблемі охорони та зміцнення здоров'я молодого покоління, оскільки майбутнє України, в т.ч. й перспективи економічного розвитку держави, цілком залежить від молоді.

Охорона та зміцнення здоров'я студентів є найбільш актуальною проблемою держави на сучасному етапі розвитку суспільства. Вирішальна роль у проведенні профілактичних заходів, формуванні здоров'язбережувальної компетентності та потреби в здоровому способі життя (ЗСЖ) студентів належить освітнім установам країни. Зміцнення здоров'я повинне стати змістом усієї педагогічної практики, стрижнем сучасної освіти. Це означає, що не тільки зміст виховання, а й зміст навчання, і освітні технології повинні мати здоров'язбережувальний характер [5, с. 29].

Освітня система з формування у студентів здоров'язбережувальної компетентності містить такі взаємопов'язані структурно-функціональні елементи: цілі освітньої системи, професорсько-викладацький склад, інформаційна забезпе-

ність навчання, засоби педагогічної комунікації, контингент студентів, оцінювальний компонент (рис. 1) [7, с. 385].

1. Цілі педагогічної системи освіти в галузі здоров'я (здатність студента до освітньо-професійної діяльності в галузі здоров'язбереження). Однією з найважливіших цілей педагогічної системи освіти в цьому випадку є формування норм ЗСЖ у студентів та їхньої готовності до професійної діяльності на засадах здоров'язбережувальних технологій.

Досягнення цієї мети можливе за умови визнання і закріплення цінностей здоров'я в основних документах, що регламентують діяльність ЗВО.

Нами виокремлено основні завдання, вирішення яких допоможе сформувати здоров'язбережувальну компетентність у студентів. По-перше, це корекція способу життя і здоров'я студента як індивіда юнацького віку з притаманними йому анатомо-фізіологічними особливостями, рівнем здоров'я і накопиченими чинниками ризику. По-друге, це формування культури здоров'я студента як майбутнього фахівця, що в перспективі має бути носієм еталонів здорового способу життя, а також мати добре фізичне, психічне і моральне здоров'я, необхідне для успішної професійної діяльності. По-третє, охорона здоров'я студентів і викладачів як суб'єктів освітнього процесу, на яких діє комплекс негативних впливів психологічного, біоритмологічного, інформаційного, біомеханічного і соціального характеру.

Вищевказані завдання реалізуються в процесі навчання студентів медичних знань, безпеки життєдіяльності та охорони праці.

2. Професорсько-викладацький склад (культура здоров'я викладача ЗВО, компетентність з питань здоров'я).

Системоутворювальним чинником професорсько-викладацького складу є майстерність педагога зі створення умов для розвитку спрямованості студента на здоров'язбережувальну поведінку. Педагоги, покликані виховувати особистість, насамперед самі мають бути вихованими і бути особистостями.

Педагог, який навчає основ здоров'язбереження, повинен бути втіленням еталонів, зразком викладання, інакше завдання виховання і формування здоров'язбереження не будуть ефективними і можуть мати зворотний ефект. Зважаючи на це, краще або не пропагувати принципи, що їх не дотримується сам педагог, або використовувати негативні приклади: «Я не зміг відмовитися від куріння, тому страждаю від бронхіту»; «Я маю надлишкову вагу тому, що їм багато солодкого» тощо.

3. Інформаційна забезпеченість освіти в галузі здоров'я. Інформаційна забезпеченість – це обов'язковий компонент здоров'язбережувальної педагогічної системи. Вважаємо, що навчальна і

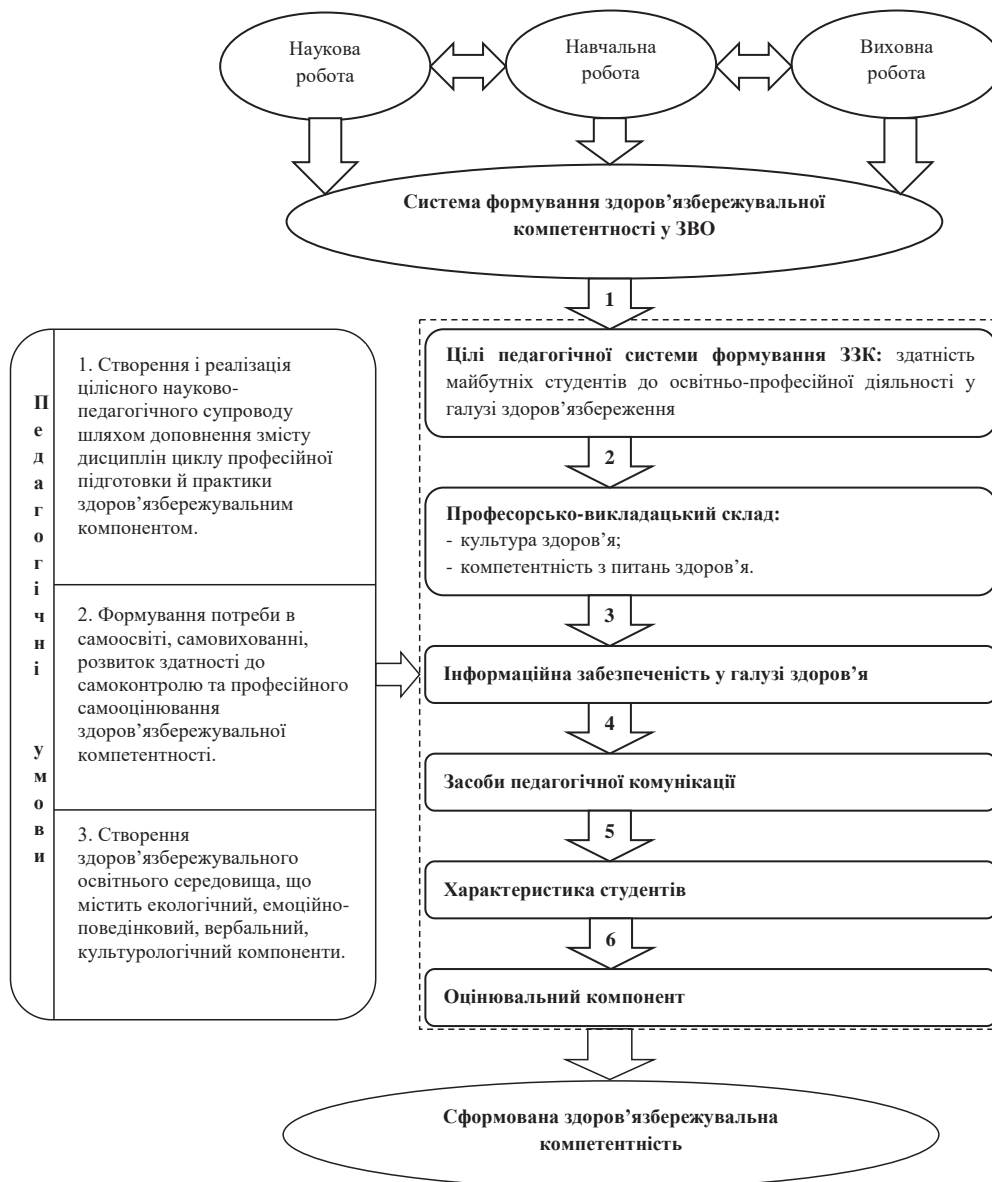

Рис. 1. Функціональні елементи педагогічної системи формування у студентів здоров'язбережувальної компетентності

наукова інформація з питань здоров'я і ЗСЖ повинна мати випереджувальний характер. Необхідно починати освіту студентів у галузі здоров'я з першого року навчання у ЗВО. За умов дотримання певних педагогічних умов це сприятиме запобіганню стресовим і конфліктним ситуаціям у період навчання та під час екзаменаційних сесій, збереженню та зміцненню здоров'я.

4. Засоби педагогічної комунікації. Ефективна комунікація досягається шляхом використання елементів проблемного навчання. Так, основною структурною одиницею проблемного навчання В.І. Ковальчук [2, с. 36] вважає проблемну ситуацію і процес її вирішення. Під час розв'язання проблемних задач спілкування дозволяє забезпечувати повноцінний психологічний контакт зі студентами, формувати позитивну

мотивацію до навчання, створювати сприятливу навчальну атмосферу. У процесі розв'язання цього типу задач правильно дібраний стиль спілкування дозволяє налагодити психологічний контакт між педагогом та студентом, забезпечити цілеспрямованість навчальної діяльності та встановити партнерські міжособистісні стосунки в колективі, що забезпечить продуктивну навчальну роботу.

Однією з форм ефективного формування здоров'язбережувальної компетентності студентів у рамках предметного навчання, на наш погляд, є проблемна лекція, що передбачає розгляд важливих проблем здорового способу життя. Вона повинна бути школою думки для студентів, причому не просто становити зразок правильного мислення, глибокого вирішення поставлених проблем із питань збереження та зміцнення здоров'я, а й

стимулювати і спрямовувати розумову діяльність студентів, робити їх не свідками, а співучасниками наукової дискусії й наукового пошуку.

5. Характеристика студентів. Контингент студентів має велике значення для формування здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок. Тут ми вважаємо за необхідне враховувати особливості студентського віку. Психічні функції та інтелект у період з 18 до 25 років мобільні, схильні до найбільших змін, і саме в студентському віці люди найбільш сприйнятливі до різних засобів впливу.

Варто зауважити, що контингент студентів як функціональний елемент системи формування здоров'язбереження повинен мати такі властивості, як здатність самостійно формулювати самоосвітні цілі та будувати стратегію і тактику їх досягнення; здатність самостійно здобувати навчальну інформацію і оперувати нею; здатність шукати нові засоби вирішення освітніх завдань.

Активність студентів як суб'єктів формування здоров'язбережувальної компетентності забезпечується за рахунок таких умов, як залучення до науково-дослідної роботи зі здоров'язбережувальної тематики, проведення спільних із викладачами науково-практичних конференцій; використання творчих завдань (конкурс стіннівок, віршів, творів); застосування системи ділових ігор у галузі формування ЗСЖ тощо.

6. Оцінювальний компонент. Результат освітньої діяльності полягає в розвитку в студентів фізичних, психічних, функціональних властивостей особистості; творчій готовності до нової професійної ролі фахівця. Однією з ознак готовності є потреба випускників університету в самосходженні до вершин професіоналізму та творчості, у проектуванні авторської системи діяльності, розрахованої на продуктивність. Критеріями сформованості здоров'язбережувальної компетентності є рівень прояву ціннісно-мотиваційного, когнітивного, операційно-діяльнісного та рефлексивного компонентів.

Проведений опис та критичний аналіз функціональних елементів педагогічної системи формування здоров'язбережувальної компетентності студентів дає нам змогу визначити пріоритетні цілі освітнього процесу, раціональні способи та ефективні засоби їх досягнення з метою отримання очікуваних результатів.

Висновки з проведеного дослідження.

Порівняно з іншими країнами світу в Україні індекс безпеки життя людей суттєво нижчий. З огляду на це пріоритетними напрямками імплементації валеологічних засад сталості в освіті мають стати поширення та пропагування навичок здорового способу життя, формування усвідомленої відповідальності громади та конкретної людини за збереження і поліпшення власного здоров'я і здоров'я оточення.

Відтак у формуванні стратегічного потенціалу сталого розвитку у сфері здоров'язбереження в Україні пріоритетну увагу треба надавати проблемі охорони та зміцнення здоров'я молодого покоління, оскільки майбутнє України, в т.ч. й перспективи економічного розвитку держави, цілком залежить від молоді. Ефективність формування у студентів здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок залежить як від пріоритетів вищої освіти, загальної ідеології навчального закладу, так і від індивідуальних зусиль кожного учасника освітнього процесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Глобальний аналіз якості та безпеки життя людей, 2010. *Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку*. URL : <http://wdc.org.ua/uk>.
2. Ковальчук В.І. Методичні рекомендації щодо застосування ігрових технологій в процесі викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу. Київ, 2017. 56 с.
3. Концепція переходу України до сталого розвитку. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. URL : <http://www.mon.gov.ua>.
4. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б.Є. Патона. Київ, 2012. 72 с.
5. Оржеховська В.М. Здоров'язбережувальне навчання і виховання: проблеми, пошук. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2011. № 4. С. 29–31.
6. Офіційний сайт державної служби статистики. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Самусь Т.В. Теоретико-методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх викладачів професійного навчання у процесі професійної підготовки. *Сучасні здоров'язбережувальні технології* : монографія / за заг. ред. проф. Ю.Д. Бойчука. Харків, 2018. С. 383–388.